

MÉSZÖLY GEDEON

Amikor tudós pályáján elindult, és első nagyjelentőségű nyelvtörténeti tanulmányait megírta, a Sorbonne egyik francia nyelvtudósa Mészöly Gedeont a finnugor nyelvtudomány nagy ígéretének nevezte; most, fél évszázad múltán, amikor bekapogtatunk karunk doyenjéhez, hogy őszinte szeretettel minden jókat, friss, jó egészséget, alkotó kedvet és sok boldog évet kívánjunk Neki, mindenki tudja, hogy Mészöly Gedeon nyelvtudományunk egyik legnagyobb egyénisége. Olyan nyelvtudós előtt állunk, aki évezredek sokféle nyelvi tényeinek helyes értelmezése által nyelvünk fejlődését a finnugor kortól napjainkig előzmény és következmény szakadatlan folyamatában látja és láttatja, mindig hangsúlyozva, és tárgyhoz illő módszerrel megmutatva az életnek és a társadalom történetének azt a darabját is, a tudattartalomnak azt a szerkezetét is, melyet a nyelvi jelenségek tükröztek és tükröznek.

Népünk és nyelvünk történetének ez a folyamatban és egységben látása meg láttatása megmagyarázza Mészöly Gedeon nyelvtudományi munkáinak eleven varázsát. Fényes elméje biztosan igazodik el és vezet bennünket az évezredek homályba vesző messze korában, amikor a finnugor nyelvek szövevényes adataiból megállapítja, hogy a primitív emberi korszak térvizonyban gondolkodó társadalmának milyen nyelvi kifejező eszközei voltak, és hogyan váltak ezután ezek a nyelvi jelek a munka és a gondolkodás kölcsönhatása meg a társadalom fejlődése által az absztrakt viszonyok és fogalmak nyelvi kifejezőivé.

Amikor finnugor és ugor eredetű szavaink történetét írja, tolla nyomán megelevenedik nemcsak a szó múltja, hanem az a társadalom is, maga a nép is, mely azt a szót használta. Így kel életre Mészöly Gedeon fejtegetéseiben — a többi között — az ugorkori lovas nomád nép teljes fegyverzetével, nemzetség-szervezetével, hadaival és hadakozásaival, vadászás és halászás közben, sámánhitével a megfelelő nyelvi kifejezések történetének megmutatása által. Egy-egy szófejtése nyomán hatalmas fénysugár világít bele az írásos kort megelőző időknek nemcsak szókincsébe és társadalmi életébe, hanem sokszor nyelvjárási viszonyaiba is, mint pl. a Halotti Beszéd *foianec* szavát magyarázó cikkében.

És miközben népünk és nyelvünk múltját kutatja, hogy jelenét megmagyarázza, meghallja füle nyelvrokonaink népköltészetében azt a ritmust is, mely költészetünknek is sajátja.

Mivel minden nyelvi kérdést a változás legjellemzőbb mozzanatában és mindig az emberrel együtt szemlél és sokféle szempontból fejteget: tanulmányai és cikkei — még a hangtani vonatkozású részletek is — drámai menetűek.

Szép magyar nyelven írt szinte szépirodalmi igényű tanulmányaiban, cikkeiben mindig vitatkozik, mindig harcban áll, mert a tények helyes magyarázatán alapuló megállapításai bizony a legtöbbször »jól megalapozott elméletek felborogatásával« járnak, ami lehet hogy fájdalmas, de a tudományos igazság és haladás érdekében igen kívánatos.

Mészöly Gedeonnak egész tudományos pályája csupa harc, csupa küzdelem. De küzdelmeinek már 1931-ben megvolt az a nagy eredménye, hogy az általános tudományos felfogás sok kérdésben közeledett az ő véleményéhez, azóta meg még több, addig hevesen vitatott megállapítását fogadták el.

Mészöly Gedeon nyelvtörténeti megállapításai azért válnak nehezen közvéleménnyé, mert egyik tételének elfogadása maga után vonná a többinek az elismerését is. »Nem csodálkozom azon — írja egyik tanulmányában. — hogy most még mindenfelől sokat mondó némaságú tilalomfa áll azon tanításom útjába, hogy a HB. tárgyas-elbeszélő múlt alakjai nem személyragosak. Hiszen ha nem személyragos alakokból indulunk ki, akkor a magyar történeti nyelvtan alaktaának számos fejezetét meg kell változtatnunk: a HB. tárgyas elbeszélő múlt alakjainak személyragos volta az a mesebeli zsindegy, melyet ha kirántunk a helyéről, összeomlik a mesebeli ház. Ismétlem, nem csodálkozom azon, hogy mindenki rosszallja azt, hogy én éppen azt az ördögös zsindegyt ráncigálom. Nem veszem rossz néven, ha most még mindenki ellenem van azon kérdésekben, amelyeket most tárgyaltam és amelyeket a mostaniak alapján a közel jövőben tárgyalni fogok. De tőlem se vegye rossz néven senki, ha nem maradok veszteg. Nem maradok veszteg, ha nem a jelenért, talán a jövődőért, ha talán nem a jövődőért, hát a magam mesterségében való kedvem töltéséért.«

Mészöly Gedeont óriási tárgyi tudása, a nép életének és nyelvének, jelenének és múltjának kitűnő ismerete, éles elméje és nagyszerű módszere félelmetes, de lovagias vitatkozóvá tette. Legnagyobb tudományos ellenfelének, Szinnyei Józsefnek Mészöly Gedeon egyik tanulmánya végén egy XVI. századbeli bajviadal ügyében írt levél szavával így adja meg a nagy ellenfélnek járó tiszteletet: »Kegyelmednek mind az ott való urak előtt s mind penig az itt való pasák és bégek előtt jó híre, neve vagyon és sokat iszunk az kegyelmed jó egészségéért és jó szerencséjéért, nem veszteg ülvén, hanem fennállva.«

Tanulmányait, cikkeit, előadásait a tudományos igazság mélységes tisztelete és szolgálata jellemzi. »Való gyarlóságaim mellett azt az egy jámborságot ellenségeim is megvallhatják — mondja egyik 1940-ben írott művészi szövegtésében — hogy én is elmondhatom Tinódi Sebestyénként: sem adományért, sem barátságért, sem félelemért hamisat nem írtam.«

Kiváló tudósa Mészöly Gedeon a magyar irodalomtörténetnek is: Tinódiról, Kölcseyről, Pálóczi Horváth Ádámról és másokról írt tanulmányainak eredményeit irodalomtörténészeink sorra elfogadták.

Művésze Mészöly Gedeon a szónak is, a versnek is. Vedd csak kezvedbe a Buda felszabadító ostromakor fordított Anyegin Eugén-jét — kéziratbeli Odysseia fordítását most nem is említjük — meglátod, igazat írt Hámory Zoltán: »A legszebb magyar nyelven tolmácsolta a fordító Puskind. Vikár Béla Kalevala fordításához hasonlóan neki is egészen új fordítói nyelvet és magatartást kellett megteremtene: dallamban, hangulati jelzőkben, a vers ütemében, szerkezetében, a jelzők kifejező erejében hasonulnia kellett az eredetihez. A régi magyar nyelv gazdag tárházából, a népi nyelv sokszínű tarkaságából számtalan

szót, szólást és kifejezést avat ismét irodalmivá és tudatosítja az olvasóval. Ezzel is hozzájárul a magyar nyelv magvetői örökszép mesterségéhez.»

Mészöly professzor előadásai éppen olyanok, mint tanulmányai és cikkei: színesek, fordulatosak, feszülnek a problémáktól és az ellentétes véleményekkel való viták hevétől. Hallgatóinak sohasem kész megállapításokat közöl, hanem problémalátásra és problémamegoldásra neveli őket. Előadásaiban annyira élesen veti föl a megoldandó kérdéseket, hogy hallgatói belső kényszert éreznek észrevételeik megtételére, a gondolatmenet szoros követésére.

Az ifjúság most is úgy szereti és tiszteli a nagy tudóst, mint ezelőtt 30 évvel Tőle tanuló tanítványai, mert Mészöly Gedeon jó értője az ifjúságnak is. Látván a vidám fiatalságnak jókedvét, mosolyát, hallván kacagását: felképzik előtte a maga ifjúsága, szülőföldjének bájos tája, a Váli völgy, ahová tavasz ébredésekor mindig visszavágyik; megjelennek előtte tabajdi játszótársai, és ezek az emlékek őt magát is ifjúvá teszik.

Mi, pályatársai, barátai, tisztelői, egykori és mostani tanítványai meleg szeretettel állunk meg előtte: és megint csak minden jókat, friss, jó egészséget és boldogságot kívánunk Néki, hogy derűs humorát élvezhessük, újabb alkotásaiban gyönyörködjünk, és azt kérjük: legyen ezután is a magyar nyelv-tudomány lelkiismerete, élesztője, állandó ellenőrzésre és újabb alkotásra készítő ereje!

A Szegedi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának nevében

BARÓTI DEZSŐ